

С.Лінда, к. арх.

Національний університет «Львівська політехніка»

Ключові слова: міф, сучасна архітектура України, українське бароко.

У статті проаналізовано значення національного міфу про козацчину для консолідації українського суспільства та архітектурні засоби його репрезентації.

Постановка проблеми. Проблема дослідження міфологічного шару української культури стала однією з найпопулярніших серед українських та зарубіжних дослідників, що зумовлено тим особливим місцем, яке посідає проблема міфу в дослідженнях європейських учених ХХ–ХХІ ст., а також специфікою тих процесів, що відбуваються зараз в Україні. Важлива роль у репрезентації провідних міфів суспільства належить архітектурі. Міфи, трансформовані архітектурними засобами, стають потужним інструментом психоемоційного впливу, за допомогою яких у суспільстві конструюють нові або відновлюють старі ідеали та уявлення.

Аналіз останніх досліджень. Матеріали даної статті ґрунтуються на дослідженнях сучасних українських і європейських філософів, істориків та політиків (В. Горський, О. Забужко, Ю. Зерній, Н. Яковенко, Я. Грицак, Е. Сміт), а також українських теоретиків архітектури, які вивчали суспільну українську міфологію (І. Фомін, Б. Черкес).

Постановка завдання. Метою статті є визначити, яке місце посідає архітектура у репрезентації одного з провідних міфів сучасної України – міфу про козацчину.

Виклад основного матеріалу. Проблема міфу та міфологічної свідомості нині належить до пріоритетних досліджень. Найбільш загальноприйнятне визначення міфу є ось що: міф – це елемент культури, що з'явився на початкових етапах еволюції людства (наприклад, героїчні та епічні міфи), проте він до цього часу є важливим компонентом суспільної свідомості, це продукт специфічного духовно-практичного освоєння світу людиною, що передбачає синкретичне уявлення реальності й спрямоване на розгадку «останніх» підстав людського буття.

Все вищесказане демонструє актуальність аналізу процесу міфотворчості на нинішньому етапі культурного розвитку України. Україну сьогодні часто представляють як біполярну модель, розподілену на східну частину з центром у Донецьку і західну – у Львові. Це ніби два полюси, які репрезентують дві ідентичності: соціокультурну і етно-політичну, кожна з яких відображає свої пріоритети. Все це значно ускладнює пошук об'єднуючої міфології для сучасної України. Мирна, майже без подій, трансформація колонії у самостійну державу стала причиною того, що Україні бракує важливого блоку національного будівництва – загальнонаціональних міфів та єдиного пантеону героїв, на базі яких можна було б створити реальну міфологію. Одним з найактуальніших міфів, який активно розробляється практично всіма філософами, істориками, політиками сучасної України, є міф про козацчину, який один з небагатьох (а можливо, і єдиний) здатний стати об'єднуючим для українського дезінтегрованого суспільства.

Козацтво неабияк вплинуло на формування української свідомості. Тема козака – борця за «вимряну Україну» та Запорізької Січі – завжди була однією з центральних у народній та професійній літературній творчості. Важливе місце у формулюванні міфологеми про козацтво у ХІХ ст. належить Т. Шевченку. Наприкінці ХІХ ст.

М. Грушевський сформулював тезу про козацтво, як втілення українського духу свободи. Елемент козацтва в українській національній міфології залишається важливою складовою донині. Радянські історіографи відродили частково традицію ХІХ ст. У радянській історіографії проблема легітиматії Радянської імперії посіла чільне місце, для чого послідовно розроблялася та обґрунтовувалася ідея про козацчину як час боротьби проти експлуататорського класу. Водночас утвердився міф про Переяславську раду як акт «злуки» російського та українського народів. Ця ідея настільки міцно була імплантована у масову свідомість радянських людей, що до цього часу залишилася надзвичайно живучою та для багатьох безсумнівною.

Нова ситуація – здобуття Україною незалежності – вимагає іншого погляду на історію та ревізії багатьох міфів. Академік В. Сергійчук наголошує: «...потрібно утвердити у свідомості нашого населення тисячолітні традиції української державності... Щоб належно виховати молоде покоління, потрібно йому дати таке бачення українського минулого, яке могло б захоплювати, надихати, щоб це було своє, рідне і всім добре

зрозуміле». У новій політичній ситуації міф про козаччину також підлягає ревізії, хоча не так радикально, як, наприклад, міф про Київську Русь. Важливо є те, що козаччина за будь-яких обставин завжди залишалася виключно українським феноменом, який не змогли «привласнити» російські історіографи. З тим, що козаччина є надбання лише української історії, погоджуються всі історики, і саме це є важливим фактом, який здатен об'єднати навколо себе українське роз'єднане суспільство. Саме тому міф про козаччину є найменш контроверсійним з усіх сучасних українських міфів. Міф про козаччину активно використовується в багатьох видах мистецтва, займає він важливе місце у сучасній архітектурі України. Архітектура своїми специфічними засобами візуалізує необхідні суспільству міфи.

Тема козацтва в архітектурі репрезентована передусім використанням надбання українського бароко, оскільки саме на період козаччини припадає розвиток цього стилю. Українське бароко є однією з найяскравіших сторінок архітектурної спадщини нашого народу, цей час асоціюється з періодом відносної незалежності України, героїчної визвольної боротьби та активної будівельної діяльності.

Яскравим прикладом репрезентації міфу про козаччину в архітектурі України є архітектура Майдану Незалежності – головної площі України. Восени 2000 р. уряд України, спільно з мерією м. Києва, прийняв рішення про будівництво монумента і реконструкцію колишньої площі Жовтневої революції. Проектування і будівництво було доручене групі авторів під керівництвом Олександра Комаровського і скульптора Анатолія Куца. 23 серпня 2001 р., за день до 10-ї річниці Української Незалежності, монумент був відкритий. Основним композиційним елементом площі став монумент Незалежності, запроєктований у вигляді ритуальної корінфської колони 52-метрової висоти, яку увінчує 9-метровий силует дівчини у народному вбранні, що символізує нову Україну (рис. 1). Колону влаштували на п'єдесталі, виконаному у формі барокового храму. Тематика козацтва – вихідна для двох скульптурних груп по боках колони. Отже, головним міфом для персоніфікації нової держави був обраний найменш контроверсійний міф про козаччину, як прецедент минулої державності для легітимності теперішньої, а також як міф, який здатний об'єднати навколо себе українців з усіх регіонів. Проте Лядські ворота (Печерські ворота) (рис. 2) на Майдані Незалежності стали предметом для дискусій. У процесі цієї реконструкції площі справжні рештки воріт було частково пошкоджено під час риття котлована для ТРК «Глобус», а потім законсервовано. На їхньому місці на поверхні було зведено ворота, які мають вигляд барокової триумфальної арки, а увінчує їх пам'ятник Архангела Михаїла – небесного покровителя міста. Хоча вигляд воріт дискусійний, оскільки не ґрунтується на жодних наукових реконструкціях, проте покажемо з звернення до спадщини саме українського бароко.

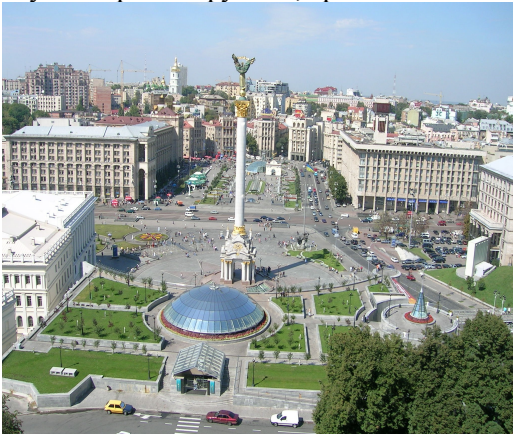

Рис. 1. Майдан Незалежності з колоною Незалежності у Києві.

Рис. 2. Лядські ворота на Майдані Незалежності у Києві.

Одним із творчих методів репрезентації міфів в архітектурній практиці є відновлення пам'яток архітектури, хоча цей процес дуже складний і суперечливий, оскільки породжує безліч питань як професійного, так і етико-морального спектра. Однією з найрезонансніших будівельних акцій стала відбудова Михайлівського Золотоверхого собору в Києві (рис. 3), який був зруйнований у 1937 р. для будівництва на цьому місці Урядового центру УРСР. Зі здобуттям незалежності ідею відновлення собору розглядали як важливу суспільно-політичну та культурну акцію. Після проведення детальних археологічних досліджень Михайлівський собор і його дзвіниця були відновлені за проектом Ю. Лосицького у 1997–2000 рр. Другим собором, який відновили завдяки державній програмі відновлення історичної спадщини, став Успенський собор Києво-Печерської Лаври, який у листопаді 1941 р. був підірваний радянськими партизанами. У 1998–2000 рр. Успенський собор був відновлений групою архітекторів та реставраторів під керівництвом О. Граужиса (рис. 4). Обидва собори, побудовані у пишних формах українського бароко, стали орієнтирами

для розвитку сучасної сакральної архітектури України.

Рис. 3. Відновлений Михайлівський
Золотоверхий собор у Києві.

Рис. 4. Відновлений Успенський собор
Києво-Печерської Лаври у Києві.

Власне тема козацького бароко є провідною в українському храмуванні й однією з найулюбленіших для новітніх архітектурних експериментів у всіх регіонах України. Прикладами сучасної інтерпретації українського бароко є церква у с. Зубра біля Львова (1992–1995 рр., Р. Сивенький), православна церква і дзвіниця у с. Брюховичі біля Львова (1996–2002 рр., М. Рибенчук), греко-католицька церква у с. Бірки біля Львова (1995–2002 рр., М. Рибенчук) (рис. 5), церква Вознесіння Господнього у Львові (1993–2002 рр., М. Рибенчук), храм в ім'я Св. Жінок-Мироносиць у Харкові (С. і П. Чечельницькі) (рис. 6), церква св. Миколи у с. Чернещина, Харківська обл. (С. Попова, А. Ткаченко) (рис. 7).

Рис. 5. Греко-католицька церква у с. Бірки
біля Львова
(1995–2002 рр., арх. М. Рибенчук).

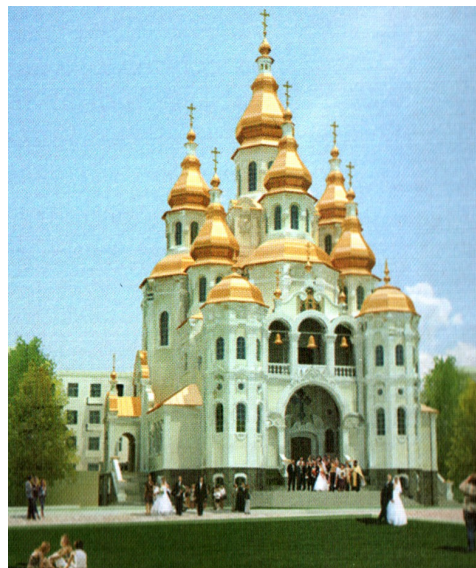

Рис. 6. Храм в ім'я Св. Жінок-Мироносиць
у Харкові
(арх. С. і П. Чечельницькі)..

Рис. 7. Церква св. Миколи у с.Чернешина, Харківська обл.
(арх. С. Попова, А.Ткаченко).

Пошук сучасного українського стилю також ґрунтується на використанні теми бароко. Показовим є відомий проект житлового комплексу «Хвиля» на вул. Старонаводницькій, 4в у Києві, споруджений у 2000–2001 рр. Я. Вігом (рис. 8). Обмірковуючи прийняте рішення, Я. Віг писав, що його надихнули думки професора Добровольського, який присвятив багато часу розробці теми національного стилю в архітектурі: «...що ж таке національна українська архітектура?... вона, як ніяка інша архітектура світу, – пластична, рукотворна, майстерна. Один з її величних представників Петро Ковнір. Його архітектурні деталі – сандрики, наличники, колонки, орнаменти – настільки індивідуальні, що вважають «скульптурність» національною рисою, яка переросла в українське бароко». Перекладом творчості П. Ковніра на сучасну архітектурну мову і став будинок-«Хвиля», де використано розвинуті карнизи, потужну пластику виступаючих деталей. Українське бароко надихнуло також С. Єжова та В. Селиванова у формуванні стилю житлового будинку на вул. Січневого повстання, 10 у Києві. Барокова тема присутня також в архітектурі східного регіону України, прикладом чого є житловий будинок у мікрорайоні «Парковий» у Донецьку, запроєктований Р. Готовцевим (рис. 9).

Рис. 8. Будинок – «Хвиля» на
вул. Старонаводницькій, 4в у Києві.
2000–2001 рр., арх. Я. Віг.

Рис. 9. Будинок у мікрорайоні
«Парковий» у Донецьку
(арх. Р.Готовцев).

Висновки. Формування нової української міфології є актуальним завданням гуманітарних дисциплін, передусім історії. Сьогодні перелаштовуються міфологічні засади, що поєднують національну культуру, визначаючи процеси розвитку самосвідомості українського народу. Архітектура є дієвим засобом візуалізації нової міфології й завжди є залучена у процес презентації нових міфів суспільства. Одним із міфів, який активно розробляється українськими науковцями, є міф про козаччину, що є одним з небагатьох, який здатний об'єднати сьогоденне українське суспільство. В архітектурі трактування цього міфу презентується специфічними засобами у двох напрямках: відродження найзначущіших храмових споруд, втрачених у період радянської влади, і будівництво нових споруд з використанням форм барокової архітектури. Різні варіанти інтерпретації барокової спадщини ми знаходимо у сакральному будівництві, а також в архітектурі житла.

Використання форм козацького бароко співзвучне загальним процесам формування національної ідеї та самоідентифікації українського народу.

Бібліографічний список

1. Націоналізм. Антологія. – К. : Смолоскип, 2000. – 705 с.
2. Сміт Е. Національна ідентичність. / Е. Сміт ; пер. з англ. – К. : Основи, 1994. – 223 с.
3. Горський В. Біля джерела : нариси з історії філософської культури України / В. Горський. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська акад.», 2006. – 262 с.
4. Яковенко Н. М. Нарис історії України : з найдавніших часів до кінця XVIII ст. : навч. посіб. / Н. М. Яковенко. – К. : Генеза, 1997. – 310 с.
5. Історична пам'ять як поле змагань за ідентичність : матеріали «круглого столу», 22 квіт. 2008 р. / за заг. ред. Ю. О. Зерній. – К. : НІС, 2008. – 68 с.
6. Черкес Б. Національна ідентичність в архітектурі міста : монографія / Б. Черкес. – Львів : Вид. Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2008. – 268 с.

Лінда С. Репрезентация мифа о казачестве в современной архитектуре Украины

В статье проанализировано значение национального мифа о казачестве для консолидации украинского общества и архитектурные средства его репрезентации.

Ключевые слова: миф, современная архитектура Украины, украинское бароко.

Linda S. Representation of myth of Cossacks time in modern architecture of Ukraine

The meaning of the national cozzak mith for the consolidation of the ukrainain society and architectural ways of its representation are analyzed in this article.

Key words: myth, modern Ukrainian architecture, ukrainian baroque.